
Litteraturgranskningar

OLE ELGSTRÖM & MAGNUS JERNECK: *Nord-syd politik*, Lund: Universitetsförlaget Dialogos, 1983.

Ännu 25 år efter koloniväldenas upplösning har varken allmänhet eller akademiker, eller för den delen regeringar, i industriländerna kommit till rätta med den nya politiska världskartan där ett hundratal nya stater gör anspråk på självständighet och utveckling. Press och TV rapporterar, ofta initierat och skickligt, men när det kommer till kritan vill man gärna föreställa sig att den tredje världen är alltför avlägsen för att egentligen spela någon avgörande roll – man finner den exotisk och marginell, pockande och påträngande med sina katastrofer och biståndskrav, men av sekundär betydelse.

Elgström och Jerneck har, med klar adress till statsvetenskapliga kurser, satt ihop en modest skrift om den sk u-landsproblematiken. Syftet är lovvärt och eftersom det inte finns någon annan kurslitteratur på svenska kan den kanske fylla ett behov. De redovisar de mer eller mindre officiösa föreställningarna om nord-sydkonflikten i de internationella organisationerna och de schablonartade föreställningarna om u- och i-länder som är blott alltför vanliga.

Vad man saknar är för det första någon antydning till historisk insikt om hur denna situation har uppstått. Vad de refererar på den punkten är schablonmässiga ideologiska uppfattningar i stället för seriös historieskrivning. För det andra saknar man någon antydning om att det trots allt handlar om den överväldigande majoriteten av världens befolkning och att nord-sydfrågorna kanske inte bara är en statsvetenskaplig kuriositet. Författarnas behandling av i- och u-länder som homogena block betyder också att realismen blir lidande. Sanningen är ju den att det i dag är meningslöst att diskutera Latinamerika, Asien och Afrika som om deras problem vore desamma.

Författarna tar debatterna i FN alltför mycket på allvar och ägnar för liten uppmärksamhet åt det som borde vara en stor statsvetenskaplig uppgift, nämligen analysen av det diplomatiska spelet inom FN och andra internationella organisationer. Det är där som den stora luck-

an finns i kunskapen om nord-sydpolitiken. Det vore för mycket begärt att få det behandlat i en elementär introduktion till nord-sydfrågorna, men man vill gärna hoppas att statsvetenskapliga forskare ägnar sig mer åt den dimensionen.

Göran Ohlin

Handbok i nordiskt parlamentstryck. Utgiven av de nordiska parlamentsbiblioteken under redaktion av Rolf Nygren. Stockholm 1984, tr i Falköping 1985

Per Edvin Sköld berättade vid något tillfälle, att när han 1915 kom till riksdagen var det Fredrik Thorsson som inom det socialdemokratiska partiet hade till uppgift att ta hand om och inskola nykomlingarna. Som den krävande magister han var satte han dem bokstavligen i skolan och de fick omgående lära sig att använda riksdagstrycket. Det var förvisso ingen dum början för den som ville göra en insats i politiken.

Parlamentstrycken torde i resp land vara det mest omfattande bokverket. De är i allmänhet uppbyggda efter samma idé. Utgångspunkten och centrum är sammanträdesprotokollen med anförandena och besluten, och kring detta centrum grupperas övriga handlingar som regeringsförslag och utskottsbetänkanden.

Parlamentstrycken lever, kan det tyckas, sitt eget liv oberoende av revolutioner och regimförändringar. Det svenska riksdagstrycket har i princip knappast förändrats sedan 1809. Men om konstruktionen i princip är likartad, så har tekniken och det praktiska utförandet skiftat. Därtill kommer att det för den oinvidige är svårt att ta sig fram i det parlamentariska tryckets snårskog, särskilt om han inte är väl bevandrad i den parlamentariska procedurén.

Det behövs därför en vägvisare och som en sådan vägvisare för de nordiska ländernas del är föreliggande handbok avsedd att fungera. Som författare till de olika

länderavsnitten har mobiliserats personer från resp lands parlamentsbibliotek. Sakkunnigare folk torde man knappast kunnat få. För det danska bidraget svarar överbibliotekarien för folketingets bibliotek, Kristian Hvidt samt Hans Peter Hilden och Ingrid Sylvest Nielsen, för det finska bibliotekarien vid riksdagsbiblioteket Kaarina Puttonen, för det isländska altingsbibliotekarien Viggó Gíslason, för det norska överbibliotekarien för stortingsbiblioteket Olaf Chr Torp och för det svenska dåvarande chefen för riksdagens centralarkiv, numera professorn i rättshistoria i Uppsala Rolf Nygren, som därjämte redigerat handboken. Tryckningen har bekostats av Nordiska samarbetsorganet för vetenskaplig information (NORDINFO) och Nordiska rådets presidiasekretariat.

Handboken kan rekommenderas. Samtliga bidrag ger en "invigning" i parlamentets arbetsformer, något olika utformad. Författarna redogör klart och enkelt för systematiseringen och för de ändringar som tid efter annan företagits. Särskilt för Sveriges del är det fråga om en ganska lång men fängslande vandring i historien. En förtjänst hos handboken är att den så utförligt uppehåller sig vid registren och lämnar praktiska anvisningar hur de skall användas. Av stort värde är också litteraturanvisningarna, särskilt vad gäller biografier om parlamentsledamöter. Den svenska riksdagen har som bekant här äntligen tagit ett krafttag och beslutat utge ett biografiskt verk om tvåkammarriksdagens ledamöter. Ett första band (bd 2), omfattande Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands och Hallands län, har nyligen publicerats.

Nils Stjernquist

JÖRGEN HERMANSSON: *Kommunism på svenska? SKP/VPK:s idéutveckling efter Komintern*. Skrifter utgivna av statsvetenskapliga föreningen i Uppsala, 99. Uppsala 1984

"Sovjetunionen är arbetarklassens sanna fosterland." Med de orden gav 1928 års Komintern-program ett högstämt uttryck åt den sk proletära internationalismen. Samtidigt la det ett tungt ok på sina medlemspartier, som ända sedan dess har fått streta med uppgiften att bevisa sin nationella pålitlighet.

Internationalismen var djupt rotad i arbetarrörelsen. 1914 hade den lidit ett svårt nederlag, när socialdemokratiska riksdagsmän i olika länder röstade för krigskrediter. De konsekventa internationalisterna samlades i den sk Zimmerwald-internationalen, som blev embryo till mellankrigstidens kommunistiska international. Här

var fosterländskhet ännu en föraktfull glosa som doftade reaktion, chauvinism och punschpatriotism.

Men stämningarna skulle svänga. När Stalin röjde det gamla revolutionära gardet ur vägen och satte fart på ståndscirkulationen i Sovjet började nationella symboler åter komma till heders. Under andra världskriget mobiliserades allt vad rysk folktradition kunde erbjuda. Religionen blev åter tillåten, och den ryska historiens alla folkhjältar inkallades till aktiv krigstjänst i mytologins bataljoner.

Även i andra länder klädde sig kommunisterna nu i folkdräkt. "Den fosterländska fronten" skulle bli bålverket mot fascism och nazism. Motståndet mot revisionister och kapitalister inställdes, och i stället sökte man uppnå en bred samling. I Sverige ville kommunisterna vid denna tid samregera inte bara med socialdemokraterna, utan också med folkpartiet och bondeförbundet.

Den nya linjen skapade emellertid trovärdighetsproblem. Hur skulle man balansera troheten till den Moskva-ledda rörelsen mot den nya fosterländskheten? Hur det svenska partiet slet och sedan dess har slitit med detta dilemma är ämnet för Jörgen Hermanssons doktorsavhandling.

Före Kominterns upplösning 1943 hade den kommunistiska strategin svajat fram och tillbaka. I början var man starkt fientlig mot "revisionismen" och strävade efter revolutionär renhet i rörelsen. Så följde en mjukare, mer samarbetsvänlig period i mitten av 20-talet och därefter åter en hårdare linje. I slutet av 20-talet brännmärktes socialdemokraterna som "socialfascister" och hantlangare åt imperialismen.

I mitten av 30-talet ivrade man i stället för "folkfronten". Därefter kom den korta epok då SKP försiktigt orienterade sig mot nazismen. Under denna period stödde svenska kommunisterna inte bara Sovjet mot Finland, utan yppade också förståelse för den tyska ockupationen av Norge.

Det var alltså ett ganska tyngande bagage som SKP hade med sig när det efter kriget skulle försöka skaffa sig en mera nationell profil. Ett parti som ännu på 30-talet hade haft ett "Sovjet-Sverige" på programmet ansträngde sig nu att visa blågula färger. I första hand blev de nya folkdemokratierna förebilder. Här fanns ju exempel på länder som med bevarade flerpartisystem orienterade sig mot socialismen.

Jörgen Hermansson visar hur också den "svenska vägen" slingrade i många krumbukter. Under Linderot och Hagberg kombinerade partiet en bevarad trohet mot världsrörelsen med en trägen uppvaktning av socialdemokratin. Inviterna till vänstersamverkan förblev dock obesvarade, och SKP nådde aldrig några större framgångar i rollen som vänlig påtryckare inom arbetarrörelsen.

För många yngre var den ålderdomliga partiliturin och banden till Moskva en belastning. Den grupp som tog rodret under 60-talet ("modernisterna") ville rensa ut den gamla bråten och ge rörelsen en mera ungdomlig framtoning. Proletariatets diktatur försvann ur skrifterna. I stället började den nya vänsterns samhällskritik och orientering mot den tredje världen att sätta sin prägel på partiet.

"Modernismen" blev emellertid inte långlivad. Den del av den nya vänstern som drogs in i VPK utvecklades snart i leninistisk riktning, och därmed hårdnade också partilinjerna. I 1972 års partiprogram hördes åter de revolutionära trummorna på avstånd. Enligt Jörgen Hermansson kan VPK ännu beskrivas som nyleninistiskt, även om hållningen mjuknat något från 70-tal till 80-tal.

Avhandlingens huvudfrågor

De idéer som diskuteras i avhandlingen gäller i första hand övergången till socialismen och det socialistiska samhället. Författaren skjuter framför allt in sig på två principiella frågor. Den ena gäller, i hans eget språkbruk, huruvida teorin om övergången till socialismen är empirisk eller normativ, eller med andra ord om det rör sig om en historiskt determinerad eller moraliskt önskvärd process. Den andra frågan gäller hur pass beroende eller oberoende det svenska kommunistpartiet har varit av utländska förebilder. I vilken mån har man tagit intryck från den sovjetiska bolsjevismen och i vilken utsträckning har man försökt ge teorin ett självständigt, inhemskt innehåll?

För att lösa dessa frågor analyserar författaren partiets idéutveckling från andra världskriget och framåt. Här urskiljs ett antal olika faser, som karakteriseras genom kapitelrubrikerna. "Skp söker nya vägar" handlar om utvecklingen närmast efter kriget. "Skp under kalla kriget" beskriver den åtstramning som följde i slutet av 40-talet och första delen av 50-talet. Med "avstalinisering på svenska" är vi framme i den epok som följde efter tjugonde partikongressen i Sovjetunionen 1956 och Chrustjovs hemliga tal. "Skp byter ansikte, blir vpk" behandlar 60-talet och de sk modernistiska strömningarna. "Vpk upprepar sig" handlar om nyleninismen under 1970-talet och dess lätta uppmjukning under 80-talet. I det sista kapitlet drar författaren så samman trådarna och ger frågan i bokens rubrik ett jakande svar: "Det svenska kommunistpartiets strävan har hela tiden varit att finna en formel för en nationell kommunism. Det har velat presentera en kommunism på svensk" (s 341). I fråga om spänningen mellan det normativa och det empiriska är slutsatsen att det här har skett en klar förskjutning: vad som ursprungligen var en historieteori om samhällets lagbundna utveckling har med tiden om-

vandlats till en morallära, en doktrin om vad som är gott och önskvärt.

Innan jag ger mig i kast med att diskutera dessa teser kan det finnas skäl till en inledande honnör för Hermanssons idéanalytiska talanger. Det rör sig om en spänstigt skriven och skickligt genomförd idéhistorisk undersökning, som i åtskilliga avseenden skärper bilden av det svenska kommunistpartiets politiska utveckling. Ämnet är ju inte utforskat, men Hermansson gräver på flera områden djupare än tidigare forskare har gjort. Samtidigt bör det sägas, att dessa grävningar snarare bekräftar än ikullkastar tidigare forskningsresultat. De iakttagelser om partiet som redovisats av t ex Hirdman, Sparring, Holmberg, Lindkvist samt olika kommentatorer i tidskriften *Zenit* står sig på det hela taget, och den fotnotspolemik som presteras mot tidigare framställningar rör relativt perifera frågor.

Kan självständighet mätas?

Så över till den första huvudfrågan. Hur ska man egentligen bära sig åt för att mäta graden av "svenskhet" i det svenska kommunistpartiet? Författaren söker lösa den uppgiften genom att ta "Komintern-linjen" som utgångspunkt. När det svenska partiet avlägsnar sig från denna referensdoktrin tas detta som ett tecken på strävan efter nationell självständighet.

Problemet är emellertid att Komintern-linjen inte är fast, utan rör sig. Även efter Kominern-epoken kan man notera klara svängningar i de strategier som man i Moskva under olika epoker har anbefallt för kommunistiska partier i andra länder. Anta nu att Moskva i ett visst skede rekommenderar en "nationell" strategi som bygger på inhemska traditioner och föreslår att man bör tona ner sambandet med den internationella klasskampen. Anta vidare att de kommunistiska partierna orienterar sig i precis denna riktning – vilket var precis vad de gjorde t ex i mitten av 40-talet. Skall detta tolkas som följsamhet eller nationell självständighet? Hur ska man som forskare bära sig åt för att fastställa om en viss doktrinförändring har skett *under inspiration av* en utländsk influenskälla eller *helt oberoende av* denna influenskälla?

Detta metodproblem har Jörgen Hermansson inte gått i närmkamp med. Det är förvisso inte lätt att reda ut, men det förefaller mig å andra sidan inte acceptabelt att gå runt den frågan om det just är graden av självständighet som ska fastställas. Den etablerade bilden – som inte motsägs av denna undersökning – är självfallet att 40-talets och 50-talets kommunistparti var avsevärt mer uppmärksam på vad som sades av "dom där borta" (ett uttryck tillskrivet Hagberg) än vad 60-talets, 70-talets och 80-talets kommunistparti har varit, men denna förändring lär knappast kunna mätas genom att de skiftan-

de svenska budskapen jämförs med en för alltid fixerad bolsjevistisk doktrin. Ty någon sådan har aldrig funnits; den kommunistiska strategin har alltid befunnit sig i rörelse.

En annan fråga som kan resas är om den ovan återgivna slutsatsen att SKP/VPK "hela tiden" har velat presentera en kommunism på svenska har så god täckning i Hermanssons eget material. På s 134 heter det t ex: "Det som förvånar vid läsningen av dessa texter från det kalla krigets dagar är att schablonbilden av SKP som ett parti helt i Stalins och Moskvas ideologiska ledband snarare förstärks än nyanseras av konfrontationen med källmaterialet." Och lite senare (s 149) beskrivs samma epok på följande sätt: "De svenska kommunisternas demokratisyn och uppfattning om ett framtida folkdemokratiskt och socialistiskt Sverige avvek inte i nämnvärd utsträckning från vad som var gängse inom den kommunistiska världsrörelsen. Det går att skönja en 'kommunism på svenska' i vissa smärre nyanskillnader jämfört med Kominform-ideologin. Men på det hela taget innehöll SKP:s syn på 'börat' inget som var typiskt svenskt."

Historieteori eller morallära?

Författarens andra huvudfråga gäller huruvida socialismen ska motiveras med "vetenskaplig teori" eller "etiska principer". Den tes han driver är att det här har skett en förskjutning. Så länge de svenska kommunisterna hyllade komintern-ideologin rådde ett "nästan totalt ointresse för normativa ställningstaganden". När man började tala om att övergången skulle ske i demokratiska former lades emellertid tonvikten vid alltmer moraliska frågor, och man visade ett växande intresse för medborgerliga rättigheter. Även om tyngdpunkten hos de svenska kommunisterna har legat på "ett empiriskt betraktelsesätt" och man "således i stort sett hållit fast vid kommunismen" har historiedeterminismen skjutits i bakgrunden till förmån för ett mer "etiskt" förhållnings-sätt (s 339).

Låt mig först säga att jag finner avhandlingens resonemang i de avsnitt där dessa tankar ventileras snåriga och oklara. När författaren ställer "marxistisk historieteori" i motsats till "demokratisk morallära" (tex s 330) eller förkunnar att "idéen bakom proletarietets diktatur vetenskapligt sett är godtagbar" (s 328) eller spekulerar över huruvida kommunisterna följer sin "insikt om klassintressenas roll för historiens utveckling" eller låter "moralen fälla avgörandet att människors önskemål har företräde", då har jag svårt att hänga med i svängarna. Ibland förefaller det som om det i första hand vore en ursprunglig historiedeterminism som med tiden skulle ha försvagats i den kommunistiska förkunnelsen, och då kan man till nöds instämma. Men i andra avsnitt tycks författaren vara mera inriktad på att dra en skiljelinje

mellan en "empiriskt" orienterad bolsjevism och en "moraliskt" orienterad demokratisk socialism, och då förefaller mig det sakliga underlaget mera luftigt.

I alla politiska doktriner finns empiriska och normativa trådar sammantvinnade. Härvidlag råder ingen skillnad mellan svensk socialdemokrati 1890 och 1985 eller mellan svensk kommunism 1928 och 1985. Den som tror att Komintern-ideologin var renons på normativa idéer bör läsa de klassiska texterna, som sannerligen sprakar av social indignation och moraliska övertygelser. Empiriska teorier i all ära – men de sätter inte i gång revolutioner. Varken i Ryssland eller i Sverige var det någon bleksiktig historiefilosofi som samlade folk under de röda fanorna, utan personliga upplevelser av nöd och orättvisor i förening med drömmar om ett bättre liv.

En helt annan sak är att bolsjevistisk moral och socialdemokratisk moral skiljer sig åt och att de svenska kommunisterna under senare decennier orienterat sig närmare en socialdemokratisk moraluppfattning i flera olika hänseenden. Även samhällsanalysen har självfallet utvecklats. Men att beskriva detta i termer av *mer* eller *mindre* moral förefaller mig helt missvisande. Den förlost i historiedeterminism som kan spåras inom de europeiska kommunistpartierna rymms väl inom ramen för den mer allmänna försvagningen av framtidsförtröstan och utvecklingsoptimism som vi kan registrera under senare årtionden.

Recept för framgång?

Mot denna bakgrund ställer jag mig också undrande inför slutklämmen i Jörgen Hermanssons avhandling (s 341–343). Huvudtanken här är att marxismen har legat som en black om foten på partiet och att det främst är genom en större betoning av "etiska ideal och moraliska ställningstaganden" som ett större väljarstöd hade stått att vinna. "SKP/VPK:s idéutveckling efter Komintern har politiskt sett handlat om att finna ett slags kompromiss mellan att stärka partiets sociala bas och att förbli det marxistiska idéarvet troget" (s 343). Moral vinner röster medan "empiriska" eller "historiedeterministiska" eller "vetenskapliga" teorier är mer frånstötande – ungefär så går tankegången.

Nå, riktigt så lär nog inte beslutsalkylen för ett kommunistiskt parti kunna renodlas. Men att ge partiledningar goda råd har nu heller aldrig varit statsvetenskapens forte. Däremot kan den ge kringsyn, tillbakablick och orientering. I de avseendena ger Jörgen Hermanssons avhandling många värdefulla bidrag.

Daniel Tarschys

LEIF LEWIN: *Ideologi och strategi, svensk politik under 100 år* (Politik som rationellt handlande 13) Stockholm: P A Norstedt & söners förlag 1984, 413 pages

1. The task and the tools

Professor Lewin's book concludes a major research project which focuses on rationalistic explanations of political events. "Rationalistic" in this context means that such explanations make essential use of the idea of a rational political actor. The explananda – typically various kinds of political outcomes, such as pieces of legislation – are explained by showing them to ensue from the interaction of rational actors aiming at their own goals under the constraints of the goal-seeking activities of other agents. The explanations often take the form of a game-theoretic argument pointing to the fact that if the situation analysed is representable as a given game, then the outcome which actually ensued was in fact to be expected given this game-form and the fact that the actors are rational.

The political events Lewin discusses are taken from Swedish political and more specifically parliamentary history. As the sub-title of the book indicates the events occurred during the past hundred years. Lewin does not offer a comprehensive account of the entire period but chooses eight specific cases which he then subjects to closer scrutiny using both the traditional analysis of historical documents and the game-theoretic mode of reasoning.

In each of the eight cases Lewin resorts to the same pattern of presentation: first the outcome and its history are discussed roughly according to the time-sequence, after which the strategic behaviour of the principal actors is presented in the game-theoretic form. The third part of the presentation of cases consists of the discussion of the specific stratagem utilized by the potential loser of the game. This is a novel feature in political analysis. Lewin looks at the political events from the view-point of the actors who were potential losers in corresponding games. Accordingly, he distinguishes various ways in which these actors can try to make the best of the more or less hopeless situations in which they find themselves. Stratagems like referenda, appeals to the preferences of groups most affected by political outcomes, invocations of new criteria of fairness are but a few items in the arsenal of potential losers. How these stratagems have actually been used is one of the main themes discussed by Lewin.

What makes this book particularly interesting and important is the fact that its author is able to combine what appears to be a profound historical knowledge of the events discussed with a methodological competence

so that the events do not seem like textbook examples intended to illustrate a methodological point. Rather, Lewin tries to use his game- and decision-theoretic tools to explain genuine political explananda. My over-all impression of the book does not, however, imply that I deem its interpretations and conclusions correct and plausible throughout. Let me, therefore, move on to a more detailed evaluation of some of Lewin's central arguments. I shall first concentrate on the specifically game-theoretical models used in the book and, secondly, on the social choice-theoretic analyses Lewin performs when dealing with the potential losers' stratagems.

2. The games

The games Lewin uses are typically of a rather simple variety. Most of them are 2-person 2-by-2 games, i. e. games in which two players with two action alternatives confront each other. Moreover, the games are invariably discussed in matrix form. Yet the arguments presented with the aid of these models are often quite non-trivial. Of course, all the complexities underlying the events covered by the book cannot be present in these models. In fact, Lewin typically singles out one essential or dramatic choice situation involving two parties out of the historical process trying thereby to make the ensuing outcome intelligible as the result of a rational choice by the parties. So, in the first of the eight cases – the one focusing on the conflict between the Swedish free trade advocates and protectionists in the late 19th century – the explanandum is the enigmatic silence of practically all the candidates running for parliament in 1884 about the issues related to the establishment of duties on foreign imports of agricultural products. Things took an entirely new turn in the 1887 elections when import duties had become the major electoral issue. Lewin's game-theoretic explanation of this puzzling change in campaigning uses the Prisoner's Dilemma model in which both the protectionists and the free trade advocates choose between "talk" and "don't talk" (about the introduction of import duties) strategies. Lewin argues that the choice of the latter strategy by both players in 1884 elections resulted in the cooperative outcome which, however, turned out to be unstable. By the "logic of the situation" the players were drawn to the non-cooperative equilibrium, i. e. the outcome resulting from the choice of "talk" by both players. The explanation is, however, defective in that it uses the Prisoner's Dilemma in explaining how the actors made cooperative and non-cooperative choices. Both choices cannot possibly follow from the logic of the situation.

There is another remark that one could make concerning this particular use of the Prisoner's Dilemma model.

Lewin is trying to make a point concerning the change of choice behaviour of electoral contestants in the 1884 and 1887 elections. The Prisoner's Dilemma he uses is, however, wholly "static". The instrument that would come in handy in this kind of situation is the concept of a sequential Prisoner's Dilemma, that is, a Prisoner's Dilemma that is played by moving from one Prisoner's Dilemma outcome to another by alternating moves by players. This concept and the related solution concepts have been studied extensively by Professor Steven J. Brams of New York University and his associates. Brams introduces the notion of a nonmyopic equilibrium to sequential Prisoner's Dilemmas and shows that both the non-cooperative (Nash) equilibrium and the cooperative outcome are nonmyopic equilibria in this type of Prisoner's Dilemma. Considerations of this type would perhaps have been more appropriate to Lewin's discussion of the import duty debate than the static Prisoner's Dilemma model. But, on the other hand, this would have conflicted to some extent with the goal of not dwelling on technicalities except when absolutely necessary.

The Prisoner's Dilemma is used in another context as well, viz. in the discussion of the planned economy in Chapter 6. There the author uses the Prisoner's Dilemma to describe the cooperation game between the social democrats and the bourgeois parties in the late 1940's. Borrowing the idea of the game of solidarity from Jon Elster, Lewin argues that the communication between parties made it possible for the latter to escape the Prisoner's Dilemma and end up with the game of solidarity. I find this a somewhat misleading characterization of the Prisoner's Dilemma. Either the game actually played was a solidarity one to start with, i.e. the payoffs of the players were those defining the solidarity game, or the players were playing some other game than the Prisoner's Dilemma all along. The impossibility of communication is not a defining characteristic of the Prisoner's Dilemma even though it plays a role in the anecdote from which the Prisoner's Dilemma received its name. Curiously enough Lewin seems to be aware of this (p. 246) but fails to appreciate the point. To render a Prisoner's Dilemma game into a game of solidarity one needs to invoke some hidden costs and benefits which are extraneous to the Prisoner's Dilemma. There must be a "cause" which changes the payoffs. The Prisoner's Dilemma is a non-cooperative game par excellence and this means that even though there may be communication between players, they cannot make binding commitments about their choices before playing. It seems that Lewin's game of cooperation is a cooperative game and thus not a Prisoner's Dilemma at all.

One of the problems any application of the game

theory has to face is the definition of the payoff function, i.e. the function specifying the payoffs to players for all combinations of strategy choices. Most of the games Lewin discusses are ordinal in the sense that the payoffs have ordinal significance only. There is one exception, though, viz. the suffrage game discussed in Chapter 3. This game describes the choices open to the political left and right in the beginning of this century when universal male suffrage was introduced in Sweden despite the opposition of right wing politicians. Lewin argues that the leaders of the right, notably Arvid Lindman, realized that male suffrage would sooner or later become inevitable and tried, as potential losers, to make the best of the situation. They tied the issue of suffrage to the reform of the electoral system according to which the majoritarian system would be replaced by the proportional one, the latter being considered more favourable to the right. To the left, on the other hand, the choice was between a universal and a restricted (male) suffrage. A 2-by-2 payoff matrix ensues. The payoffs are denoted by -2, -1, 1 and 2 as in other contexts of the same type. This time, however, it turns out that the numbers denoting the payoffs sum to zero in each cell of the payoff matrix. This leads Lewin to speak of a zero-sum game (p. 104) which is unjustified: one is simply not entitled to an arithmetic operation like summation when ordinal scale variables are concerned. Even though the numbers sum to zero, it does not follow that what the right loses is precisely the same as what the left wins and vice versa. These remarks do not, however, affect essentially the analysis of the situation as both players have dominating strategies and the model prediction is precisely the same for the non-zero sum version as for the zero sum one.

In addition to the Prisoner's Dilemma and the zero sum game we also encounter the well-known games of Chicken and the Battle of the Sexes in Lewin's book. The former is used in the analysis of the intra-governmental negotiations concerning the plans to utilize and develop nuclear power plants in Sweden during the Fälldin administration in 1976 and 1978. Lewin uses Chicken to explain both why Fälldin, on the one hand, and the other player representing Bohman and Ullsten ended up in the cooperative outcome (i.e. both played the "soft" compromise strategy) in the fall of 1976 and why they found themselves in the non-cooperative outcome in the 1978 negotiations involving the choice between "tough" and "soft" strategies as well. This does not seem entirely plausible. Particularly difficult to accept is the apparent irrationality of Fälldin in 1976 when, having publicly committed himself to "tough" (i.e. in this case anti-nuclear) strategy, he resigned himself to the cooperative outcome even though he would have won the largest payoff by playing tough all along.

Lewin does not seem to worry about the emergence of a non-equilibrium outcome in a game where there are two equilibrium ones. Similarly in 1978 the outcome was a non-equilibrium one. This time it ensued from both players' choice of the tough strategy. In this context Lewin points out that by the fall of 1978 Fällidin's credibility in the nuclear issue had disappeared in the eyes of his government partners. A showdown became inevitable when Fällidin again tried to commit himself to the tough strategy, says Lewin. But, then, of course the Bohman-Ullsten player is not playing Chicken at all or is playing it irrationally. Indeed, it seems plausible to assume that for the Bohman-Ullsten player the outcome resulting from a tough strategy choice of both players was not the worst in the game (otherwise they would have avoided it by giving in), but next to worst, the worst being the outcome resulting from Fällidin's tough and Bohman-Ullsten's soft choice. In short, the game had become a Prisoner's Dilemma for Bohman and Ullsten.

3. *The voting procedures*

Lewin argues that one of the main stratagems of the potential loser is to manipulate the method whereby the decisions are reached in the parliament. Each chapter has accordingly a section devoted to a discussion of the specific stratagems used. Sometimes an outside authority is appealed to, as in the case of the referendum on the nuclear energy issue. Sometimes the potential loser resorts to log-rolling or vote-trading with the other actors in order to avoid imminent disaster. In 1930's Per Albin Hansson resorted to log-rolling after a skillful linking together of two major issues of economic policy, viz. the employment policy and protectionism. In the discussion of the political maneuverings underlying what can be called the near-victory of the social democrats Lewin argues that the crux was in the slight change of preferences of the social democrats and the agrarian party so that the outcome which implied an expansion of employment policies and the protection of agricultural production became the Condorcet winner and stable outcome, while in terms of the previous non-manipulated preferences there was no Condorcet winner. Instead there was a majority cycle through the alternatives. Now, several observations can be made in this context. Firstly, Lewin is right in pointing out that the mere plurality method with its emphasis on first preferences is not capable of guaranteeing the victory of the Condorcet winner alternative where there is one. Indeed, as was pointed out by Jean-Charles de Borda more than two hundred years ago, the method may result in an alternative that would be defeated by all the others by a simple majority in pairwise contests. Secondly, the method of actually

performing the pairwise comparisons that is used in e.g. the Swedish and Finnish parliaments, will result in the choice of the Condorcet winner alternative when there is one, but only on the condition that every voter votes according to his/her preferences in each comparison. Thirdly, the fact that the Condorcet winner alternative is chosen under given circumstances does not imply that this outcome would necessarily be stable in the sense that it could not be upset by some other alternative should the voters be aware of the preference manipulations of the others. Lewin duely points this out (p. 188). Fourthly, there are circumstances (preference profiles) in which the choice of the decision making method determines the social outcome. In another context I have constructed a hypothetical example involving nine voters having strict preference orders over five alternatives so that each one of the five alternatives can become the winner depending on the voting procedure used. And yet the opinions of the voters remain the same throughout. These methods are all relatively widely used: the amendment procedure, the plurality method, the plurality runoff procedure, the Borda count and the approval voting.

The fourth observation pertains particularly to the interpretation of the results of referenda. Lewin discusses the problematique related to them and emphasizes (p. 291) the interpretation problems that have emerged in a few contexts where a referendum has been resorted to in Sweden. It seems that if two natural alternatives exist, there is little problem of interpretation except when one of the alternatives wins with a very narrow margin. However, with the introduction of the third alternative things get more difficult. In Finland one of the issues of current concern is whether a new nuclear power plant should be built or whether the predicted increase in the energy demand should be satisfied by other means. The issue has been deemed to be of such a tricky nature that the very unusual method of a referendum has been proposed in this context. This could, however, lead to severe interpretation problems if the voters had e.g. the following preferences:

40 % of voters: a c b
 35 % of voters: b c a
 25 % of voters: c b a

If alternative a is the construction of a new nuclear plant, b the construction of a new coal power plant and c the increase of energy imports, then each alternative could have a claim to be the winning one: a because it has the largest number of first ranks, b because it would defeat a in the plurality runoff contest and c because it has the largest Borda score. With the introduction of still further alternatives things would get even more complicated.

Even though I don't believe that all voting procedures perform equally badly, it seems to me that all have at least some serious drawbacks in bringing out the "true will of the people". This is a warning both against the widespread use of referenda and against the view that true democracy would materialize when people via two-way terminals cast their votes daily on a number of issues of public interest.

Lewin's discussion of the decision rules and procedures highlights several interesting aspects of real world politics. Some issues could perhaps have been given more explicit attention although due to their exclusive nature relatively little hard evidence would probably have been available. One such issue is the manipulation of the agenda. In Lewin's book this is discussed in the log-rolling context, but it plays an important role in any voting body which uses the amendment procedure. The question is: who determines the agenda? In referenda this question is, of course, of paramount importance. The discussion of this question would certainly have been of interest to any student of politics. Secondly, an important restriction on the maneuvering space of the party leaders is the information they have about the true opinions of the other parties. Certainly some information is readily available but when it comes to second and third preferences it may be harder to obtain. Thirdly, in some contexts preference misrepresentation can be inferred from the voting statistics of the parliaments. This does not necessarily involve log-rolling but may be called for by the imminent victory of an alternative that is deemed quite intolerable.

4. *What was accomplished?*

Critics of the so-called formal political theory (an expression which in itself is almost *contradictio in adiecto*) often insist upon "applications" of e.g. game theory. The view of application underlying these demands is, however, misleading. Although various game-theoretic solution concepts can be viewed as "predictions" and thus could in principle be "tested" by confronting them with the actual outcomes, this is not the proper way of looking at game theory vis-a-vis political science. Even gross discrepancies between the actual outcomes and the solution concepts could not "refute" the theory as there always are things that could explain these discrepancies: the utilities of the voters were not "in fact" those that had been postulated, the actors were concerned about both long-term and short-term outcomes, etc. . . . Moreover, the very idea of what constitutes a rational action is somewhat ambiguous. Game theory provides a perspective or rather a way of structuring interactions which may or may not coincide with the way the actors see their situation. But it is plausible to assume that even

they very often structure their interactions as games, i.e. as consisting of strategy choices, ensuing outcomes and payoffs related to the latter. To ask for an application of this type of theory is not a tall order. As a matter of fact, the trick is to find examples that are not obvious to the point of triteness. It seems that Lewin has managed to find precisely these kinds of plausible and non-trivial examples. His way of utilizing the game-theoretic apparatus exhibits a good working knowledge of both game and voting procedure theory and a firm grasp of the complexities of the situations he chooses for discussion. In fact the particular virtue of this book is that it shows that the author is able to appreciate the political significance of the cases covered. None of them seem to have been chosen in order to "fit" the game theory to a concrete example, but rather the reader gets the impression that political importance is the main criterion by which the cases have been selected. And yet, Lewin is able to introduce a remarkably wide range of game-situations and their peculiarities. The same applies, to an extent, to the use of the theory of voting procedures in the book.

By and large, then, Lewin's book is an important, and in Scandinavian terms, path-breaking contribution to the methodological literature in political science. Although I find myself in disagreement with a few interpretations of situations in game-theoretic terms, my overall evaluation of the book is definitely favourable. The book almost completely lacks the unnaturalness of treatises which try to demonstrate the applicability of "formal" theory. Lewin's starting point throughout is the political issue at hand. The relationships between ideology and strategy are, then, viewed in their proper, i.e. political, context. In short, the book is clearly on the level of the highest standards of scholarship in political science and thus constitutes a worthy conclusion to an important and fruitful research project.

Hannu Nurmi

BERTIL NYGREN: *Fredlig samexistens: Klasskamp, fred och samarbete. Sovjetunionens detente-doktrin*. Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen, 1984.

Winston Churchill har i ett ofta citerat uttalande karakteriserat sovjetisk politik som "a riddle wrapped in a mystery inside an enigma". Bertil Nygren citerar i inledningen till sin avhandling med gillande en f.d. amerikansk Moskva-ambassadör som sagt, att det i fråga om Sovjetunionen inte finns några experter – bara varierande

grader av okunnighet. Inte minst den sovjetiska utrikespolitiken ter sig ofta gåtfull. Sovjetledarna fattar sina beslut bakom Kremels medeltida murar. De omges dessutom av en ännu mer svärgenomtränglig mur av sekretess, som omöjliggör egentlig insikt i beslutsprocessen. En sak de däremot frikostigt delar med sig av till omvärlden är omfångsrika politiska tal och uttalanden. Nygren använder dessa som grundval för att rekonstruera Sovjetunionens utrikespolitiska doktrin, närmare bestämt den doktrin som väglett politiken gentemot Väst och som under Chrusjtjov fick etiketten "fredlig samexistens". Avspänning eller "detente" blev det dominerande begreppet under Brezjnev-tiden.

Nygren urskiljer (i överensstämmelse med sovjetiska kommentatorer) tre olika innehållsliga dimensioner i den sovjetiska samexistens-doktrinen: en klasskampsdimension samt en politisk och en ekonomisk dimension. Dessa behandlas i tre separata kapitel. I återstoden av avhandlingen behandlar författaren i tur och ordning de uttalade målsättningarna med en utrikespolitik baserad på fredlig samexistens och detente, den sovjetiska synen på styrkeförhållandena i världen, samexistens-doktrinen tillämplighet på Sovjets relationer med den tredje världen samt den fredliga samexistensens status (rör det sig om en kort- eller långsiktig policy?).

Nygrens resultat är i koncentrat, att Brezjnev-tidens avspänningsdoktrin byggde på det fundament som grundlades av Chrusjtjov 1956 i och med att den fredliga samexistensen upphöjdes till överordnad princip för relationerna med Väst. Vissa idé-element var hämtade från Lenin, som dock inte kan sägas ha utvecklat någon doktrin om samexistens. Av avgörande betydelse för doktrinutvecklingen var Chrusjtjovs revision av den traditionella tesen om krigs oundviklighet. Chrusjtjov betonade fredlig ekonomisk tävlan som en alternativ kampform gentemot imperialismen. Brezjnev däremot lade inledningsvis tonvikten vid den ideologiska kampen och den internationella klasskampen. I en senare utvecklingsfas fick ökat ekonomiskt samarbete med Väst en dominerande plats i den sovjetiska avspänningsdoktrinen.

Avhandlingens uppläggning är ambitiös, och den presenterar en imponerande arbetsinsats. Författaren visar god förtrogenhet med såväl sovjetiskt material som västlig sovjetologi. Dokumentationen är utförlig på (och ibland överskridande) gränsen till det omständliga. Avhandlingens största förtjänst är enligt min mening att den övertygande visar på kopplingarna mellan olika element i den sovjetiska utrikespolitiska doktrinen, vilka vanligtvis behandlas var för sig. Dess brister skall jag i det följande granska mera i detalj.

Det första och bestående intrycket av Nygrens avhandling gäller dess massiva omgång. Man kan givetvis be-

undra författarens suveräna förakt för de byråkratiska föreskrifter, som producerar "normalavhandlingar" på ca 160 sidor. I Nygrens fall omfattar notförteckningen och litteraturlistan tillsammans denna normalstorlek. Den nära 300-sidiga texten är dessutom ovanligt tättskriven, vilket försvårar läsningen – inte minst för en sovjetolog, som är van vid att läsa mellan raderna. Alldeles oavsett byråkraternas och sovjetologernas specifika behov menar jag dock att avhandlingen skulle tjänat på vissa nedskärningar och försök till kondensering.

I enlighet med avhandlingskutym söker Nygren i sitt inledande kapitel ange sin position i den vetenskapliga topografin. En del invändningar kan resas mot hans sätt att göra detta. För det första är jag inte övertygad om att det är rätt "kartblad" han plockar fram eller att det är rätt skala på den karta han presenterar. Jag kan t ex inte inse, att hans avhandlingsämne kräver en redovisning och diskussion av sovjetologins övergripande förklaringsmodeller – speciellt som avhandlingen enligt författarens egen utsago inte har någon förklarande ansats.

Dessutom präglas Nygrens beskrivning av landskapet ofta av svepande omdömen och onyanserade betygsättningar. Ibland använder han "strawman"-tekniken: hans kritik riktas mot grova karikatyrer av olika forskningsinriktningar. Om pluralism-modellen säger han t ex, att den "inneburit att politik i Sovjetunionen ansetts genereras nedifrån snarare än uppifrån" (s5) och instämmer i en annan forskares omdöme att "den utbredda ovanan att dikotomisera intressegrupperingar" varit "at best meaningless, and at worst misleading" (s6). Sådana omdömen må gälla inriktningens avarter men kan knappast stå som en allmän karakteristik av en etablerad och vital forskningsinriktning. Nygren hävdar också, att västliga sovjetologer haft "en i det närmaste paradigmatiske övertygelse om ideologins ringa roll som förklaringsfaktor till sovjetiskt beteende", och avfärdar tidigare studier av den sovjetiska doktrinen som "vetenskapligt undermåliga" (s3). Sanningen är snarare att sovjetologer i Väst under den tidiga efterkrigsperioden alltför ensidigt förklarade sovjetiskt beteende i termer av ideologin och att vad vi nu ser är en reaktion mot den tidigare överbetoningen av ideologins roll. Perspektivförskjutningen skedde under en intensiv debatt, som nog får sägas ha varit vetenskapligt fruktbar snarare än undermålig.

Nygren bygger sin analys kring tre centrala, interrelaterade begrepp: *ideologi*, *doktrin* och *policy*. Hur dessa begrepp förhåller sig till varandra och varför dessa begreppsdistinktioner behövs för den beskrivande doktrinstudie som följer lyckas han inte tillfullo klargöra. Försöket att grafiskt ange relationerna mellan begreppen i en figur (s12) bidrar inte till klarheten. Bl a ger den intryck av att varje sovjetiskt ställningstagande i enskil-

da sakfrågor ytterst är ideologiskt bestämt – något som författaren uppenbarligen inte avser. Vaga och ibland motsägelsefulla definitioner leder till svårigheter att hålla isär begreppen. En doktrin definieras på s 13 som "principiellt verifierbara föreställningar", men några rader längre ner sägs doktriner rymma både "verklighets- och värdeomdömen". Allmänt sett blir Nygrens definition av doktrin så vid, att doktrinbegreppet i sig tycks inrymma såväl ideologi som policy. Underhand inför Nygren dessutom andra delvis överlappande begrepp som "mål/medel" (kap. 6) och "strategi/taktik" (kap. 9), vilket bidrar till begreppsförvirringen.

Begreppens tendens att flyta in i varandra belyses t ex av författarens beskrivning av Chrusjtjovs förespråkande av ökade ekonomiska relationer med de kapitalistiska länderna. På s 179 karakteriseras detta som ett led i en "avspännings-strategi", som dock först på 1970-talet "kom att ingå i ett vidare policy-sammanhang". Men på s 181 betecknas Chrusjtjovs linje som "en allmän policy" vilken på 1970-talet ledde till en "ideologisk innovation" (s 182).

Doktrin sägs ligga på en lägre abstraktnivå och ha en snävare egenskapsrymd än ideologi. Utöver innehållet är det emellertid också *institutionaliseringsgraden* som "avgör huruvida en innehållslig delmängd i ideologin (utifrån forskarens synvinkel) bör betraktas som en doktrin, policy eller ståndpunkt i enskild sakfråga" (s 13). Begreppet "institutionaliseringsgrad" definieras som "den utsträckning i vilken doktrinen faktiskt anammats av de styrande" (s 11), men det operationaliseras aldrig. Författarens användning av begreppet ger vid handen att Katarina Brodins operationalisering i termer av frekvens, konsistens och spridning över tid, auditorier och talare¹ delvis föresvävat honom. Dock saknar man en explicit diskussion av de många problem som är förknippade med begreppets operationalisering.

Ett allmänt omdöme om Nygrens angreppssätt är att han inte i tillräcklig utsträckning tar kommando över och problematiserar sitt empiriska material. Hans metod att identifiera den sovjetiska doktrinen är strikt induktiv. Han tar klart avstånd från deduktiva ansatser: "att *a priori* fastställa vilka idé-element som bör betraktas som delar av en doktrin kan vara direkt vilseledande. Den bästa indikatorn på förekomsten av en doktrin och dess innehåll utgöres således av aktörens egen beskrivning av en uppsättning idéer som den egna doktrinens innehåll" (s 13–14). Deduktiva metoder – som exempelvis "operational code"-ansatsen sådan den utvecklats av Alexander George och andra – diskuteras överhuvud taget inte i avhandlingen.

Den induktiva metoden och den långtgående sovjetiska "självbeskrivningen" medför flera problem, som för-

fattaren är väl medveten om. Som han själv medger, kan förfarings sättet "naturligtvis gesken av en intern logik i doktrin och ideologi som i själva verket är konstlad" (s 23). Och den inom sovjetologin vanliga "art of quotation" betecknas som "inte alltid vetenskapligt fruktbar" (s 22). Dock undgår Nygren själv inte alla nackdelar med att lägga sig så nära sovjetiska självbeskrivningar. De många och långa citaten med sövande sovjetisk retorik frestar starkt på läsarens tålamod och uppmärksamhet och medför en risk för att hans egna resultat och slutsatser drunknar i det sovjetiska ordsvallet. Nygren förlitar sig på sovjetiska kriterier inte bara vid beskrivningen av den sovjetiska doktrinen utan även vid klassifikationen av dess tre dimensioner (jfr s 44) och vid bedömningen av huruvida fredlig samexistens och avspänning utgjorde en kort- eller långsiktig sovjetisk policy (s 247 ff). I det senare fallet använder han tre kriterier: (1) *sovjetiska* definitioner av strategi- och taktikbegreppen, (2) den *sovjetiska* synen på den fredliga samexistensens status och (3) ordningsföljden i den *sovjetiska* partiordförandens rapport till partikongresserna. I och med att den sovjetiska doktrinen tenderar att behandlas som ett "slutet system" riskerar analysen att närma sig exegetik.

En mera specifik synpunkt på Nygrens verbala material gäller användandet av dokument från internationella kommunistmöten som indikatorer på den sovjetiska doktrinen. Min tveksamhet riktar sig speciellt mot slutdokumentet från mötet 1960, som flera gånger åberopas (se ss 102, 104, 126, 189, 237) men som var en uppenbar kompromiss mellan sovjetiska och kinesiska ståndpunkter.²

Om man nu utgår från Nygrens rekonstruktion av den sovjetiska utrikespolitiska doktrinen vad gäller relationerna till Väst, finns det då beståndsdelar man saknar, som antingen inte behandlas eller behandlas otillräckligt? Omvänt finns det i Nygrens rekonstruktion element som man kan ifrågasätta huruvida de ingår i den utrikespolitiska doktrinen?

Vad gäller den första frågan menar jag, att Nygren alltför flyktigt behandlar den sovjetiska synen på de senaste decenniernas förändringar i det internationella systemet (tendensen mot ökad ekonomisk-politisk interdependens, den förnyade sovjetiska rädslan för "inringning"), på de amerikansk-sovjetiska relationerna (avskräckningsproblematiken, den sovjetiska strävan efter paritet och erkännande av Sovjets supermaktstatus) och på västländernas – enkanerligen USA:s – interna politiska liv.

Nygren's beskrivning av den sovjetiska doktrinen inbegriper också självförhållande och hortativa utsagor, som av en utomstående iakttagare måste betraktas som ihåliga och vars status som doktrinelement kan ifrågasät-

tas. Det gäller t ex distinktionen mellan ideologisk kamp och psykologisk krigföring (ss 84–87) och mellan rättvisa och orättvisa krig (s 113 ff), alliansen med den tredje världen (kap 8) och bedömningen av styrkeförhållandena i världen (s 199 ff).

Nygrens disposition leder till en hel del tröttande upprepnings. Samexistensdoktrins klasskampsdimension behandlas exempelvis med varierande detaljrikedom i kap 2, 3, 6, 7, 8 och det sammanfattande kap 10. Det finns även exempel på citat som "återanvänds". På s 177 anförs sålunda ett Brezjnev-citat som indikation på att den politiska avspänningen ses som en förutsättning för det ekonomiska samarbetet. Samma citat dyker upp igen (i något utförligare version) på s 179 – då för att illustrera uppfattningen att det råder ett ömsesidigt beroendeförhållande mellan politiska och ekonomiska relationer. Exemplet visar hur förrädisk citattekniken kan vara.

Den slutsats som följer av Nygrens analys är att den sovjetiska utrikespolitiska doktrinen är mångtydig, motsägelsefull och "elastisk". Under detente-åren ansåg man å ena sidan att krigsriskerna avtagit men varnade å andra sidan för att krigsriskerna bestod (s 131). Å ena sidan betonades kärnvapenkrigets katastrofala konsekvenser, å andra sidan framhölls att det socialistiska samhällssystemet till skillnad från det kapitalistiska skulle bestå också efter ett kärnvapenkrig (s 126). Beträffande avspänningens ekonomiska dimension möter man i sovjetiska texter uppfattningar om såväl politikens som ekonomins primat (ss 177–78). Och den internationella klasskampen ses än som en del av, än som fallande utanför den fredliga samexistensen (ss 73–76).

I de allra flesta fallen identifierar och kommenterar Nygren den sovjetiska ambivalensen och motsägelsefullheten. Dock har han inte tillfullo uppmärksammat den bristande sovjetiska logiken vad gäller den fredliga samexistensens klasskampsdimension. På s 60 säger Nygren: "Den ideologiska konflikten är en del av den internationella klasskampen, vilken enligt den sovjetiska synen ej omfattas av doktrinen". Och på s 74 visar han på "nyckeln till förståelsen av den sovjetiska argumentationen":

den fredliga samexistensen gäller mellan-statliga relationer, medan den ideologiska kampen (som en del av den internationella klasskampen) gäller mellan-folkliga relationer. Den ideologiska kampen föres m a o i en annan relation än där den fredliga samexistensen är tillämpbar.

Denna "nyckel" löser emellertid inte alla motsägelser. Nygren citerar på s 76 två sovjetiska författare som beträffande den internationella klasskampen hävdar att "det kvalitativa särdraget i denna kamp var att den tog formen av statlig politik". Klasskampen fick med Nygrens egna ord "en mellanstatlig karaktär" (s 76). Tvety-

digheten kvarstår.

Doktrins samtliga tre dimensioner präglas således av motsägelser. Det aktualiserar frågan, huruvida dessa motsägelser följer något gemensamt mönster. Nygren gör inget försök att besvara denna fråga, men hans framställning ger en antydning om att det är möjligt att identifiera olika motsägelse-dimensioner, som kunde varit till hjälp vid struktureringen av beskrivningen av den sovjetiska doktrinen.

För det första återfinns man i den sovjetiska doktrindiskussionen den klassiska spänningen mellan determinism och voluntarism, mellan synen på marxism-leninismen som en vetenskaplig teori och som ett handlingsprogram. En andra dimension gäller uppfattningen om avspänning som mål eller som medel. Dessutom finns det uppenbarligen en motsättning mellan ett synsätt som lägger tonvikten vid inomstatliga och ett annat som lägger tonvikten vid internationella fenomen och tendenser. Å ena sidan kan klassanalysen appliceras på nationell nivå och omvärlden bedöms efter i vad mån den lever upp till den sovjetiska samhällsmodellen; å andra sidan kan en internationell klassanalys leda till att omvärlden bedöms efter i vad mån den är allierad med Sovjetunionen i den globala anti-imperialistiska kampen.

En annan fråga som infinner sig är hur man skall förklara den motsägelsefulla sovjetiska doktrinen. Även om Nygren från början anger, att han inte tänker beröra den problematiken, tangerar hans framställning ibland tänkbara förklaringar. Det finns åtminstone tre olika sätt att förstå de sovjetiska tvetydigheterna. Dels kan de vara ett utslag av sovjetisk *dialektik*. Enligt denna förklaringsmodell medför västliga iakttagares ovana vid ett dialektiskt tänkesätt motstridiga tolkningar av sovjetiska utsagor, medan ryssarna själva ser motsägelser som tingens naturliga ordning. Vissa av de mångtydigheter som Nygren identifierar i den sovjetiska utrikespolitiska doktrinen kan analyseras i termer av tes / antites / syntes (t ex autarki / handel med väst / tävlan mellan de ekonomiska systemen).

En annan tänkbar förklaring är att motsägelserna härrör från en medveten *arbetsfördelning*, såtillvida att differentierade budskap framförs av olika grupper och inför olika publik. Nygren antyder sålunda, att en del sovjetiska budskap speciellt vad gäller klasskampsdimensionen var anpassade för den kinesiska publiken (se t ex s 102).

En tredje möjlighet är att tvetydigheterna i doktrinen återspeglar *meningsmotsättningar* inom Sovjet. Denna möjlighet avvisar emellertid Nygren redan i inledningen till sin avhandling, då han tar klart avstånd från konfliktteorin. Det är olyckligt, eftersom denna förklaringsmodell skulle förläna hans doktrinstudie större policy-rele-

vans än de två övriga. Om den sovjetiska motsägelsefullheten är betingad av dialektik eller arbetsfördelning, är doktrinen ett dåligt prognosinstrument. Vi kan med ledning av doktrinen inte sluta oss till vilken faktisk politik Sovjet kommer att bedriva. Om däremot tvetydigheterna bottnar i interna motsättningar, kan vi göra vissa konditionella förutsägelser. Den förda politiken beror då på vilken gruppering som har det avgörande inflytandet.

En del kritik av mera formell natur kan slutligen riktas mot Nygrens avhandling. Tryckfelen är legio; enbart i citat har jag räknat till över 40 fel, som sträcker sig från enkla korrekturfel till grova språkfel. Detta kan i engelskspråkiga citat ibland ge det felaktiga intrycket att Lenin och andra ryssar uttrycker sig på pidgin-engelska. "Storbritannien" felstavas genomgående i avhandlingen. Det vanliga knepet är att tänka på den engelska stavningen med ett "t", men här visar det sig att Nygren även på engelska använder två "t" i "Britain" (s 162) – till yttermera visso i ett Lenin-citat!

Ett genomgående störande inslag vid läsningen av avhandlingen är att Nygren använder anglosaxisk transkription av ryska namn i den svenska texten. Hans motivering, som döjs i notförteckningen (s 275), är att den anglosaxiska transkriptionen är mer enhetlig och lättare att anpassa till datoriserad utskrift än den svenska. Motiveringen håller inte. Det förekommer en rad inkonsekvenser även i anglosaxisk transkription, vilka reflekteras i författarens text. De mjuka ryska vokalererna är t ex problematiska: mjukt "e" skrivs omväxlande "e", "ye" och "ie"; och mjukt "a" ("ja" i svensk transkription) omväxlande "ya" och "ia". Den vanliga namnändelse, som skrivs "-skij" på svenska, uppträder i anglosaxisk transkription antingen som "-ski" eller "-sky". Alla dessa varierande former finns hos Nygren. Dessutom är han inte konsekvent utan återfaller ibland till svensk transkription. Svårigheter med datoriserad utskrift uppträder endast om man skall tillämpa språkvetarnas transkriptionsmetod, medan den mera normala svenska transkriptionen av ryska namn har den fördelen att den är mer uttalsstrogen än den anglosaxiska. En av avhandlingens centralfigurer, Chrusjtjov, har sålunda en större chans att bli rätt uttalad i svensk transkription än i den av Nygren använda engelska versionen Khrushchev.

Nygrens notapparat är mycket svåröverskådlig. Den består till övervägande del av långa, tättskrivna uppräknings- och referenser. Hans referenssystem gör det inte alltid lätt att hitta de återopade verken. Artiklar i samlingsverk anonymiseras tex, och det är omöjligt att åtskilja olika verk av samma författare skrivna ett och samma år.

Sammanfattningsvis har Nygren gjort en omfattande arbetsinsats på ett svårt område. Han har inte gjort det lätt för sig, han söker inga genvägar vid genomgången av ett omfattande material. Den andra sidan av samma mynt är att han inte gjort det lätt för läsaren och inte anvisat några genvägar att tillgodogöra sig hans materialredovisning. En starkare koncentration och kondensering skulle ha ökat läsvärdet och framhävt författarens egna slutsatser.

Christer Jönsson

Noter

- ¹ Katarina Brodin, *Studiet av utrikespolitiska doktriner*, Stockholm: SSLP, 1977, speciellt ss 224–28.
- ² Se t ex Donald S. Zagoria, *The Sino-Soviet Conflict 1956–1961*, Princeton: Princeton University Press, 1962, ss 343–69.

Genmäle

Ett genmäle bör, kanske till skillnad från en avhandling, vara kort. Genmålet begränsas därför till några få punkter som Christer Jönsson tar upp i sin anmälan. Detta är möjligt särskilt som det inte synes föreligga några principiella invändningar mot min tolkning av den sovjetiska doktrinen innehåll som sådant, dess innehållsliga utveckling eller idémässiga utsprung.

Jag skall inledningsvis kommentera några synpunkter kring formalia, därefter några mer substantiella synpunkter hos anmälarerna.

1) Avhandlingens stora omfattning är självfallet till en del följden av ämnes- och metodval och inget självändamål i sig. Det stora omfånget är emellertid också betingat av att ämnet rönt tämligen begränsat intresse bland sovjetologer vilket i sin tur motiverat en förhållandevis detaljerad beskrivning av doktrinen och dess ideologiska miljö. Slutproduktens omfattning är dock, trots att vissa kapitel och kapitelavsnitt rönt en kraftig åderlätning i slutskrivningen, fortfarande något för stort (saxen har varit särskilt verksam i kap 1, 6, 8, 9 och 10). Det är, om man så vill, förläggaren som bör prisas för att sidantalet inte blev större. Omvänt kan denne kanske också delvis lastas för att den återstående texten krävde en lay-out-mässig kondensering för att inte överskrida det överenskomna omfånget.

2) Antalet tryckfel är stort vilket framgår redan ur den omfattande errata-förteckningen som bifogades avhandlingen (i sig ett ringa substitut för bättre korrekturläsning). Några felstavningar är ännu mer beklagliga.

För Lenins engelska är jag dock inte beredd att omedelbart påta mej ansvaret eftersom jag naturligtvis använt andras översättningar.

3) Den engelska transkriptionen är mer konsistent än den svenska (om än inte helt konsistent). Här är jag beredd att framhärda. Uppenbarligen har jag själv dock inte varit helt konsistent i *min* användning av engelsk transkription. Den engelska transkriptionen motsvarar enligt min mening dessutom den ryska fonetiken bättre än den svenska transkriptionen. Jönssons eget exempel kan användas inte bara för att påvisa den engelska transkriptionens otillräcklighet (för uttalet av slutändelsen -ev i Khrushchev); exemplet kan också belysa den fonetiska tvetydighet som uppstår när man transkriberar det ryska kha-ljudet med det svenska 'ch' eftersom detta (på svenska) kan uttalas såväl som 'k' som 'tje'. Den engelska transkriptionen av hårt och mjukt i (y resp i) utgör ett annat exempel på engelskans överlägsenhet i att transkribera rysk fonetik.

Så till några mer substantiella synpunkter. Beskrivningen av avhandlingens innehåll och resultat är naturligtvis som koncentrat starkt förenklad. Mot bakgrund av några synpunkter som Jönsson framför i senare delen av sin anmälan bör man kanske framhålla vad avhandlingen syftar till och vad den inte syftar till. Syftet med avhandlingen (s. 3) är således att beskriva den sovjetiska detente-doktrinen innehåll under avspänningsåren och att härleda dess innehållsliga idé-ursprung. Jag har också explicit angivit (s. 19) några syften som avhandlingen *inte* har. Syftet har således i formell mening varit begränsat. Den valda metoden har medfört att min egen tolkning av innehållet förpassats till särskilda avsnitt för att hållas skilt från beskrivningen av doktrinen innehåll. Den "självbeskrivning" som den induktiva metoden ger upphov till är dock inte "sovjetisk" i alla avseenden: redan struktureringen av beskrivningen inrymmer uppenbarligen vissa tolkningselement.

Jönsson för en vällovlig och nödvändig diskussion kring avhandlingens centrala begrepp. I doktrinbeskrivningar nöjer man sig ofta med att definiera doktrinbegreppet, utan att sätta det i relation till de närliggande ideologi- och policy-begreppen. Definitioner kan sedan vara vidare eller snävare. Avhandlingen har tagit sin utgångspunkt i Brodins välbekanta definition. Denna definition har dock inte accepterats fullt ut, eftersom jag ansett *den* vara alltför vid (Brodins definition kan mycket väl tjäna som definition av det övergripande ideologibegreppet). Den definition av doktrin-begreppet som använts i avhandlingen är inte desto mindre, som anmälnaren påpekar, mycket vid. Då avhandlingens syfte varit att identifiera detente-doktrinen innehåll har det funnits behov av att dra en gräns mellan doktrinen innehåll å ena

sidan, och innehållet i andra doktriner, i ideologin i övrigt, och i uttalade policies, å den andra. Det centrala problemet i avhandlingen har m a o varit att avgränsa doktrinen innehåll från andra doktriner och ideologielement. Detta problem löses inte enbart genom att definiera doktrin-begreppet. För att i någon mån fastställa gränserna mellan ideologi-, doktrin- och policy-begreppen har jag som kriterium använt *abstraktionsnivån* i utsagor. Den diskussion kring avgränsningsproblemet som återfinns (s 13) baseras således på begreppens förhållande till varandra i en abstraktionshierarki snarare än på en definition av doktrinbegreppet i sig (doktrinbegreppet är vidare än policybegreppet men samtidigt snävare än ideologibegreppet). Självfallet gör jag inga anspråk på att ha löst avgränsningsproblemet: ideologi, doktrin och policy utgör begrepp som inte gärna kan ges andra än stipulativa gränser. En fortsatt diskussion av problemet torde dock kräva en utgångspunkt som anger förhållandet mellan de tre begreppen snarare än definitioner av begreppen var för sig. Avgränsningsproblematiken kan kanske belysas av att Jönsson (något längre fram i sin anmälan) efterlyser en utförligare behandling av sovjetiska idéer och föreställningar om ämnen som visserligen är relaterade till doktrinen innehåll (exempelvis synen på avskräckningsproblematiken) men som i sig inte utgör en del av doktrinen (enligt den induktiva metod som använts). Svårigheten är stor att på principiella (deduktiva) grunder avgöra vad som bör ingå i en beskrivning av en doktrins innehåll av allt det som på ett eller annat sätt är relaterat till doktrinen. Att utgå från sovjetiska "definitionsliknande utsagor" har dock den uppenbara fördelen att det som behandlas som ett element i doktrinen inte gärna kan bestridas som ett sådant. Några av nackdelarna med tillvägagångssättet har anmälnaren också observerat: också alla det ideologiska språkets självförhållande och hortativa element kommer att ingå i beskrivningen (de kan inte gärna bortcensureras bara för att de förefaller oss motbjudande). Alternativa utgångspunkter och metoder för att beskriva doktriner rymmer andra problem som inte nödvändigtvis är lättare att lösa.

Jönsson efterlyser en operationaliseringsdiskussion i avhandlingen. Kravet är rimligt och min faktiska användning av Brodins väl kända tre dimensioner kunde ha dragits fram i ljuset i stället för att försvinna i referenser. Förklaringen till att diskussionen saknas hör samman med det förhållande att beskrivning av sovjetisk doktrin trots allt är lättare än beskrivningar av andra länders doktriner (som härleds ur officiella utsagor). Till skillnad från andra länders doktriner, där doktrinen *existens* inte förutsättes vara uppenbar för innehavaren, är den sovjetiska fredlig samexistens doktrinen så omfattad och ofta behandlad av de politiska aktörerna

själva att hela frågan om frekvens, konsistens och spridning får en något annan innebörd. "Institutionaliseringsgraden" (med frekvensen som primär indikator) har i avhandlingen använts endast för att påvisa att den sovjetiska fredlig samexistens doktrinen tillkom 1956 (och inte som sovjetiska källor efter 1956 hävdade, i samband med revolutionen). Konsistens och spridning har varit föremål för ingående behandling då det ingått i syftet: varje innehållslig dimension har undersökts med avseende på sin utveckling över tiden. Typen (och för den delen, antalet) av använda källor (officiella tal och dokument, artiklar och monografier) borgar också för att spridning och konsistens inte varit negligerade aspekter i avhandlingen.

Till sist några kommentarer till anmälares läsning av avhandlingen. Det är naturligtvis nödvändigt att ge en elege för den noggranna penetration Jönsson utsatt avhandlingen för; avhandlingens stil, form och innehåll gör den förvisso inte lättillgänglig. De förslag till problematisering av doktrinen innehåll som framförs är väl genomtänkta och högst relevanta för ämnet som sådant och för sovjetologin. Den efterlysta problematiseringen avser jag att återvända till i ett annat sammanhang, i all synnerhet som det ursprungligen var meningen att den skulle rymmas i kapitel 10.

Jönsson förefaller dock ha mattats i sin uppmärksamhet åtminstone vid några tillfällen. Han anser uppenbarligen att jag vid klassifikationen av de tre innehållsliga dimensionerna använt mej av *sovjetiska kriterier* (han hänvisar till s 44). Det torde dock vid närmare eftertanke vara uppenbart att det inte är sovjetiska *kriterier* jag använt mej av, men väl sovjetiska definitionsliknande utsagor som legat till grund för klassifikationen (detta torde framgå enbart av vad som sägs på s 44). Anmälares antyder också att jag i fråga om den fredliga samexistenspolitikens kort- eller långsiktiga karaktär har *förlitat* mej på sovjetiska utsagor för att fastställa detta. Jag har förvisso *använt* mej av sovjetiska samtida beskrivningar av doktrinen karaktär (som strategi eller taktik), av sovjetiska beskrivningar av doktrinen förhållande till andra doktriner, och av den ordningsföljd i vilken olika relationer behandlats av partiordföranden vid partikongresserna, men ingalunda accepterat den sovjetiska beskrivningen av doktrinen status. I sovjetiska källor beskrivs den fredliga samexistenspolitiken som lång-

siktig och man hävdar att den alltid varit långsiktig (dvs sedan 1917). Min konklusion är dock snarare att doktrinen status förändrats sedan 1956, att den avtagit (både absolut och i förhållande till andra doktriner). Jönsson förefaller också mena att "kartbladet" (i kapitel 1) varit något för storskaligt för avhandlingens syften. Det är möjligt. I min behandling av ideologi-debatten har jag dock använt mej av en annan (mindre) måttstock än anmälares: min kritik av sovjetologins behandling av ideologins roll i sovjetisk utrikespolitik avser endast detentepolitikens debatt och inte den debatt som fördes efter kriget. Efterkrigsdebatten var förvisso både intensiv och välgörande, även om kontentan av debatten, dvs att ideologin mer eller mindre dödförklarades som förklaringsfaktor i sovjetisk politik, enligt mitt förmenande var något förhastad. Anmälares är slutligen med rätta tveksam om validiteten hos några enskilda källor: dokument från fora där andra parter deltagit i utformandet av dokumentet bör naturligtvis inte användas för att tolka enskilda aktörers ståndpunkter. Det anförda fallet (dokumentet från den internationella kommunistpartikonferensen i november 1960) var dock bara en av flera källor med samma innebörd. Återigen, skälet till att sovjetiska källor förfäktar vissa ståndpunkter har ej behandlats i avhandlingen. Om klasskampsdimensionen i fredlig samexistens-doktrinen således var följden av en "ideologisk kompromiss" eller inte är inte av någon betydelse för avhandlingens syften. Vad mer är, i det anförda fallet har vi samma ståndpunkt: klasskampsdimensionen kan antagligen ses som ett resultat av ideologisk kohandel (se exempelvis s 102 och s 105). Resultatet av kohandeln, fredlig samexistens sedd som en form av klasskamp, blev i alla händelser den officiella sovjetiska ståndpunkten. Formuleringarna återfanns redan efter några månader i ett dokument som knappast lämnar något övrigt att önska i validitetshänseende, i det sovjetiska kommunistpartiets nya partiprogram.

Slutligen vill jag uttrycka min tacksamhet för att just Christer Jönsson utsetts som granskare av avhandlingen. Det är inte lätt att finna sovjetologer med den gedigna statsvetenskapliga och internationellpolitiska bakgrund som anmälares representerar. Jag hoppas självfallet också kunna ta del av hans kunskaper i sovjetisk utrikespolitik i min fortsatta forskning om "den stora gåtan".

Bertil Nygren